

## שער ו: שחרית

### א. ברכות השחר

לפי סדר הגמרא<sup>יט</sup> צריך היה לברך את ברכות השחר כל אחת במקומה ובשעתה, כשיעור משנתו יאמר: אֵלֵהי נשמה שנתת בי וכו', שמע קול תרנגול יאמר: נתן לשכוי בינה, פתח עיניו – פוקח עורים וכן כולם, אבל נהגו לאומרן כולן יחד בבית הכנסת (או"ח סי' מו סע' ב).

**הטעם:** משום שיש לחשוש כשיאמרן בביתו בשעתן יאמרן בידים שאינן נקיות (טור שם).

ועוד, כדי להוציא את עמי הארץ שאין יודעים לברך ועם שמיעתן בביה"כ יצאו יד חובה בשמיעה ועניית אמנ<sup>כ</sup> (טור שם).

### ב. שלא עשני גוי

אחת מברכות השחר היא "שלא עשני גוי"<sup>כא</sup> (או"ח סי' מו סע' ד).

**הטעם:** שאין אומרים "שעשני ישראל", ע"ש שאמר<sup>כב</sup>: נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, "זוהי יכולן בברכות אלו, כלומר מי יתן שלא עשני, ועכשיו שעשני אברך את ה' שלא עשני גוי" (ב"ח סי' מו).

<sup>יט</sup> ברכות ס:.

<sup>כ</sup> וביעבוד גם אם לא ענו אמנ יצאו ידי חובה אם התכוונו לצאת (מ"ב שם ס"ק יב בשם הפר"ח).

<sup>כא</sup> יש גורסים "שלא עשני נכרי" (הרו"ה, הרי"ץ מעקלענבורג ובר בסדור עבו"י, מנהגי ביה"כ עדת ישרון ברלין תרצ"ח), וראה תקון תפילה באוצר התפילות דף סד ע"ב, הגר"א גורס שעשני ישראל עפ"י הגמרא במנחות (מג:), הטור והרא"ש, אך יש הסוברים שבגמרא וכן בטור והרא"ש שהיו לפני הגר"א היו בהם ידי הצנזורים. ראה תיקון תפלה שם, וצולותא דאברהם עמ' מ.

<sup>כב</sup> עירובין יג:.

ועוד, שאם היה מברך שעשני ישראל לא היה יכול לברך שלא עשני עבד, כי ישראל משמעו בן חורין, "ואין זה כוונתינו לקצר אלא להאריך בהודאות ולברך על כל חסד וחסד ברכה בפני עצמה" (שם).

### ג. אֱלֹהֵי נִשְׁמָה

**יש נוהגים לומר ברכת אֱלֹהֵי נִשְׁמָה אחרי ברכת אשר יצר** (בה"ט סי' ו אות ז בשם הב"ח והלבוש)<sup>כד</sup>.

**ויש נוהגים לומר א"נ אחרי הברייתא אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז** (סדורים עבו"י, בית יעקב, אוצר התפילות)<sup>כד</sup>.

**הטעם** למנהג ראשון: הביטוי "ומפליא לעשות" שבסוף ברכת אשר יצר פרושו: הקב"ה "הפליא לעשות שהנשמה נקשרת בגוף", וע"כ תיקנו לומר מיד אחרי ברכה זו אֱלֹהֵי נִשְׁמָה (ד"מ סי' ו אות ב).

ועוד, משום שברכת אֱלֹהֵי נִשְׁמָה אינה פותחת בברוך יש להסמיכה לברכה אחרת (שו"ת הרא"ש כלל ד סי' א, טור אר"ח סי' ו).

**הטעם** למנהג שני: משום שברכה זו היא מברכות השחר, לכן יש להסמיכה ליתר ברכות השחר, וכן משמע מן הגמרא בברכות (ס:) שאין להסמיכה לברכה אחרת (טור סי' ו)<sup>כה</sup>.

### ד. ברוך המקדש שמו ברבים

לפי נוסח אשכנז ברכה זו, בתחילת תפילת שחרית, מברכים בשם, "ברוך אתה ה' המקדש" וכו', אך לפי נוסח ספרד אין להזכיר השם בברכה (סדורים).

**הטעם** לנוסח אשכנז: לפי עדותו של הראב"ה (ברכות סי' קמו)

כג וכן דעת רוב הפוסקים (לקוטי מהרי"ח ח"א עמ' לג).

כד וכן משמע דעת המחבר בשו"ע סי' ו סעי' ג.

כה למרות שאינה סמוכה לברכה אחרת אינה פותחת בברוך "משום שהיא הודאה

בעלמא" (תוס' ברכות יד. ומו).

הברכה נזכרת בירושלמי (פרק הרואה) בשם<sup>כ</sup>, לכן יש לאומרה בהזכרת השם, וכן דעת התוספות (ברכות מו. ופסחים קד: ד"ה כל) שברכה זו "אינה פותחת בברוך ומכל מקום חותמת בברוך", וכן סובר הרוקח (סי' שב) והסמ"ג (עשין כז) וכן פסק הטור (סי' מו) וכן הנוסח בסדר רע"ג.

**הטעם** לנוסח ספרד: הואיל והברכה אינה נזכרת בבבלי אין לאומרה בשם, וזה הטעם שהרמב"ם כותב בסדר התפילה שלו "מסיים ברוך המקדש שמו ברבים" (ב"ח סי' מו ד"ה ומ"ש)<sup>כז</sup>.

ה. קרבנות, איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל

אחרי ברכות השחר נוהגים לומר פרשת קרבנות התמיד (במדבר כ"ח א"ח), איזהו מקומן (פרק ה בזבחים) וברייתא דרבי ישמעאל (ריש תורת כהנים, סדורים).

**הטעם:** משום שלדעת ר' ספרא (קדושין ל) יש ללמוד בכל יום מקרא משנה ותלמוד (טור או"ח סי' נ) וקבעו ללמוד בפרק איזהו מקומן משום שאין בו אף מחלוקת (ב"י שם בשם הרא"ה), ותיקנו לקרוא ברייתא דר' ישמעאל משום שהיא תחילת תורת כהנים העוסקת בקרבנות (אבודרהם עמ' מח).

ו. מזמור שיר חנוכת הבית

נוהגים לומר בתפילת שחרית מזמור ל' בתהלים "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד"<sup>כח</sup>.

**הטעם:** כדי להדגיש האמונה בביאת המשיח ובנין בית

כו בירושלמי שלפנינו ליתא.

כז וראה ט"ז סו"ס מו וצלותא דאברהם עמ' עט.

כח כך לפי נוסח אשכנז בא"י ונוסח ספרד, אבל לפי נוסח הספרדים והתימנים מתחילים בפסוק השני "ארוממך ה'", ויש נוהגים שבימי החנוכה מתחילים בפסוק ראשון (תפילת החדש).

המקדש, לפיכך הנהיגו לומר אחרי פרשת הקרבנות ומשנת איזה מקומן, מזמור שיר חנוכת הבית (צלותא דאברהם עמ' קמז). ועוד, ע"ש שאמרו (בכורים פ"ג מ"ד) הגיע לעזרה (מביא הבכורים) ודברו הלויים בשיר ארוממך ה' כי דיליתני ולא שמחת אויבי לי (תהלים ל' ב), לכן הנהיגו אף בתחילת התפילה בבית הכנסת לומר אותו מזמור שאמרו הלויים בעזרה (ר"א ברלינר הערות על הסידור ח"א עמ' 27)<sup>ט</sup>.

### ז. מזמור שיר לפני ברוך שאמר

בתפילת שחרית, נוהגים לומר מזמור ל' בתהלים "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" לפני "ברוך שאמר" (סדורים)<sup>ל</sup>.

הטעם שאומרים את המזמור לפני "ברוך שאמר": לפי שלא נכנס לסדר התפילה, מטעם רבותינו מסדרי התפילה (כגון סדר רע"ג, רוקח ואבודרהם) רק עפ"י מנהג מאוחר, לפיכך לא רצו לקבוע מקומו בין ברכות "ברוך שאמר" ו"ישתבח" (צלותא דאברהם עמ' קמח)<sup>לא</sup>.

### ח. מזמור שיר וקדיש

בנוסח אשכנז נהוג לומר קדיש אחרי מזמור שיר חנוכת הבית לדוד (סדורים).

כט ברלינר מעלה השערה (שס) שאפשר שחלק מהמדפיסים העתיקו לסידור את המזמור מן הסידורים שהמזמור נדפס לאומרו בחנוכה, אך הם לא ציינו פרט זה. ל כאמור לעיל, לפי נוסח הספרדים והתימנים אומרים את המזמור ללא הפסוק הראשון, ומתחילים "ארוממך", אחרי "ברוך שאמר". לא הטור בסי' קלג כותב לומר המזמור בחנוכה, ובסדורים הישנים לא נדפס. רק החל משנת תכ"א החלו להדפיסו בחלק מן הסדורים. בסדור שפה ברורה של היידנהיים ועבר"י אינו, וכן בסדור שער השמים לשל"ה נוסח אשכנז אמשטרדם תס"ז, וגם הגר"א לא נהג לאומרו (מעשה רב סי' כו). המקובלים הנהיגו לומר אותו (פרי עץ חיים שער הזמירות סס"ד) והוא התקבל ברוב הקהילות והסמיכוהו לפרקי הקרבנות והיה רצון שיבנה בית המקדש שאומרים בסופם, כבקשה ותקוה שנוכה לחנוכת הבית השלישי, ועיין צלותא דאברהם עמ' קמז, אוצר התפילות דף צ, כש"ט סי' נז.

**הטעם:** משום שמובא בשם המקובלים שיש לשמוע ארבעה קדישים בשחרית (ראה רמ"א סי' כה סע יג), "ויש שהם נחפזים למלאכתם ויוצאין מבית הכנסת לאחר חזרת הש"ץ, הוסיפו לומר עוד קדיש על מזמור זה, ויהיה קדיש דרבנן וקדיש זה המזמור, וקדיש קודם ברכו וקדיש שלאחר חזרת הש"ץ ארבעה קדישים" (צלוחא דאברהם עמ' קמז).

ועוד, כדי להפסיק בין המזמור ל"ברוך שאמר", ולהראות שהוא אינו חלק של פסוקי דזמרה (שם).

### ט. הודו

לפי נוסח ספרד הפסוקים מדה"א ט"ז פסוקים ח"ל"ו "הודו לה' קראו בשמו" וכו' נאמרים לפני ברכת "ברוך שאמר", אבל לפי נוסח אשכנז הם נאמרים אחרי "ברוך שאמר".

**הטעם** לנוסח ספרד: כפי שמובא בסדר עולם רבה (פר' יד) היו אומרים פסוקים אלו אחרי פרשת התמיד ולזכר קרבן התמיד<sup>ב</sup>, פסוקים ט"ו-כ"ב בשחרית ופסוקים כ"ג-ל"ו במנחה, לכן אומרים אותם לפני "ברוך שאמר", סמוך לפרשת התמיד ומשנת "איזה מקומן", אבל לפי מנהג אשכנז נהגו לאומרם אחרי "ברוך שאמר" כדי "להקדים הברכה לכל המזמורים, שיהא לכולם ברכה בתחילה וסוף" (טור סי' נא) לג.

### י. ברוך שאמר, ויברך וישתבח בעמידה

נוהגים לומר בעמידה את הברכה שלפני פסוקי דזמרה "ברוך שאמר", והברכה המסיימת "ישתבח", וכן את המזמור "ויברך דוד" (רמ"א אר"ח סי' נא סע' ז).

**הטעם** לעמידה ב"ברוך שאמר": משום שמקובל שברכה זו

לב פסוקים אלה נאמרו ע"י דוד כשהביאו הארון לעיר דוד ואחרי שהקריב עולות ושלמים (דה"א ט"ז א ואילך).  
לג ראה סדור עב"י עמ' 59.

תוקנה ע"י אנשי כנה"ג ברוח הקודש, שיהיו בה פ"ז תיבות ויאמרוה בעמידה (ט"ז אר"ח סי' נא סע' א בשם אר"ז).

**הטעם** לעמידה ב"ויברך דוד": משום שארבע המלים הראשונות של המזמור "ויברך דוד את ה'" ראשי תיבות: ודאי – אחד משמותיו של הקב"ה<sup>ל</sup>, ור"ת של "אתה הוא ה' האלהים" שבאמצע המזמור הוא: אהיה, גם משמות הקב"ה (יעב"ץ בסדורו בית יעקב דף נו) לה.

**הטעם** לעמידה ב"ישתבח": משום שברכה זו תוקנה ע"י אנשי כנה"ג כמו "ברוך שאמר" ונמשכת אליה, לכן אינה פותחת ב"ברוך" כי היא ברכה הסמוכה לחברתה (רש"י ספר האורה ח"ב סי' מו)<sup>ל</sup>.

## יא. אשרי

לפני מזמור קמ"ה ("תהלה לדוד"), שהוא מזמור ראשון של פסוקי דזמרה בשחרית, נהגו לומר שני פסוקים הפותחים ב"אשרי": אשרי יושבי ביתך וכו' (תה' פ"ד ה) אשרי העם שככה לו וכו' (שם קמ"ד טו) (סדורים)<sup>ל</sup>.

**הטעם:** ע"ש שאמרו בברייתא (ברכות לב:): המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו שנ' אשרי יושבי ביתך, לכן תיקנו לומר פסוק זה לפני פסוקי דזמרה (תוס' שם ד"ה קודם).  
ועוד, ע"ש שאמרו (ברכות ד:): כל האומר תהלה לדוד בכל יום

לד ראה ברכות לג: ופיוטו של ינאי למוסף ר"ה "האוהז ביד": הודאי שמו כן תהלתו. לה מתחילת מילות השבח: ברוך אתה ה' אלוקי ישראל ועד: אתה הוא ה' האלהים פ"ז תיבות כמספרם ב"ברוך שאמר" (יעב"ץ שם). על המנהגים השונים בעמידה ב"ויברך דוד" ראה מנהגי וורמיישא לר"י שמש סי' ט הערה 4.  
לו וראה מ"ב סי' נג ס"ק א. לפי השל"ה בסידורו יש ב"ישתבח" י"ג שבחים כמו ב"ברוך שאמר", וע"ע מהר"ל עמ' תלה וד"מ סו"ס נא.  
לז תוספת זו היא קדומה ביותר ונזכרת אף בגמרא (ברכות ד:): "מפני מה לא נאמרה נון" באשרי", אך יש שגורסים שם "מפני מה לא נאמרה נון" בתהלה לדוד" (שבה"ל סי' ז).

שלוש פעמים בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, לפיכך הוסיפו שני הפסוקים שיש בהם שלש פעמים "אשרי" (מט"מ סי' ג) ל"ח.

## יב. פותח את ידיך

**נהוג אצל קהלות ספרד לפתוח הידים כשאומרים הפסוק פותח את ידיך בתפילת שחרית ומנחה** (פקודת אלעזר על או"ח סו"ס נא בשם ספר חיים לראש להגר"ח פלאג' י, דע"ח ב אות ח בדיני ברהמ"ז).

**הטעם:** משום שעיקר בקשת מזונותיו של אדם הוא בפסוק זה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ד:): **וכן פסקו** (או"ח סי' נא סעי' ז) שאם לא כיוון בפסוק זה יש לחזור ולקרוא, לכן פותחים הידים בעת אמירתו, כעין מה שנאמר (שמות ט' כט) **כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'**, וכן (מ"א ח' נד) **ויהי ככלות שלמה להתפלל וכפיו פרושות השמים** (שו"ת קרית חנה דוד ח"א או"ח סי' יג).

**ועוד,** בפתירת הידים יש משום פעולה דמיונית לחיזוק בקשתנו להקב"ה שיפתח ידו לנו (שו"ת תורה לשמה או"ח סי' לא).

## יג. ואנחנו נברך יה

**בסוף מזמור קמ"ה ("תהלה לדוד") הנאמר בשחרית ובמנחה, מוסיפים פסוק אחרון ממזמור קט"ו "ואנחנו נברך יה" וכו' (טור סי' נא).**

**הטעם:** משום שהפתיחה והסיום של המזמורים עד "כל הנשמה תהלל יה" וכו' קשורים במלת "הללויה", המשותפת לפתיחה ולסיום, לכן הוסיפו פסוק זה למזמור "תהלה לדוד" כדי שגם מזמור זה יסתיים ב"הללויה" (טור שם בשם ר' עמרם גאון) ל"ט. ועוד, ע"ש שאמרו (ברכות ד:): **כל האומר תהלה לדוד בכל יום**

לח וראה תוספות ברכות לב: ד"ה קודם ומהרש"א שם. לט והטעם שמוסיפים הפסוק אף במנחה כדי "שלא לחלק בקריאת מזמור זה בין פעם לפעם" (בי" סי' נא).

שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא, לפיכך אחרי שאומרים תהלה לדוד מוסיפים "ואנחנו נברך יה" כלומר שנזכה לאומרו לעולם הבא (כלבו סי' ד בשם מרן הלוי).

יד. כל הנשמה – ה' ימלוך

בסוף פסוקי דזמרה כופלים הפסוק: כל הנשמה תהלל יה הללויה, וכן כופלים בשירת הים את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (רמ"א סי' נא סע' ז).

**הטעם:** משום ששני הפסוקים הללו הם פסוקי סיום; הראשון מסיים את ספר תהלים, והשני את שירת הים (אבודרהם עמ' סג). ועוד, במזמור ק"נ שבתהלים (שבסופו הפסוק כל הנשמה וכו') י"ב פעם "הללו" כנגד י"ב חדשי השנה, לכן כופלים פסוק אחרון כנגד שנה מעוברת (שבלי הלקט סי' קעב בשם הגאונים).

טו. וכרות עמו הברית

נהוג שבסדורים מודפס הקטע המתחיל "וכרות עמו הברית" כפיסקה חדשה, למרות שמלים אלו הן החלק השני של פסוק בספר נחמיה (ט' ח) שראשיתו הוא "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", המסיים את הפיסקה הקודמת בסדור.

**הטעם:** ביום שיש ברית מילה בבית הכנסת, או כאשר בעל הברית (אבי התינוק הנימול) הוא אחד המתפללים, אומר הש"ץ קטע זה, החל מ"וכרות עמו הברית" עד סוף הפיסקה, פסוק בפסוק, והציבור חוזר אחריו, מכאן נשתרבו המנהג שבכל יום קטע זה נאמר כפיסקה נפרדת (מטעמים דף סז).

מ ראה מדור שהשמחה במעונם, שער ברית מילה.



## טז. צדקה ב"ויברך דוד"

**יש נוהגים לתת צדקה באמרים "והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל" (מ"ב סי' צב ס"ק לו) מ"א.**

**הטעם:** העשיר בנותנו צדקה ביד רחבה יוכיח בכך שאכן מאמין הוא שלא כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל, אלא שעושרו מהקב"ה ("והעושר והכבוד מלפניך"), והעני בנתינתו יביע בכך את אמונתו ובטחונו במי שהעושר והכבוד בידו (פר"ח מ"ז סוף סי' צב).

## יז. ברכו

**נהגו לכרוע כשאומרים "ברכו" לפני ברכות ק"ש בבוקר ובערב** מ"ב (כלבו סי' ה, ערוה"ש סי' נז סע' א).

**הטעם:** ע"ש הכתוב (דה"א כ"ט כ) ויאמר דוד לכל הקהל ברכו נא את ה' אֱלֹהֵיכֶם, ויברכו כל הקהל לה' אֱלֹהֵי אבותיהם, ויקדו וישתחוו לה' ולמלך (באה"ל סי' קיג) מ"ג.

## יח. תהלות לאֵל עליון

**בשחרית יש נוהגים לעמוד לתפילת שמונה עשרה כשהש"ץ מתחיל לומר "תהלות לאֵל עליון גואלם" (מ"ב סי' צה סק"ג) מ"ד.**

**הטעם:** ע"ש שאמרו (ברכות לא). "אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך

מא האריז"ל היה נותן צדקה במעומד כשאמר "ואתה מושל בכל" (מג"א סי' נא ס"ק ז), על השתלשלות המנהג והסתעפויותיו ראה מ. חלמיש: הצדקה מקבלת צפת ואילך בספר זכרון לאברהם שפיגלמן ת"א תשל"ט עמ' 169-185.

מב בברכו שאומר העולה לתורה חלוקות הדעות אם יש לכרוע (ראה מג"א סי' קלט סק"ו, א"ז ללבוש שם אות ב, ערוה"ש שם סע יד).

מג נהוג גם לכרוע כשעונים ברוך ה' המבורך וכו', ויש מפקפקים אם יש לכרוע (זה השלחן ח"ג עמ' לד, היכל עבוה"ש ח"א עמ' סו).

מד ראה מהרי"ל עמ' תלה, ד"מ סי' צה אות א.

שמחה של מצוה", לפיכך עומדים להתפלל כשאומרים "משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה".

יט. גאל וגואל

בברכה שאחרי ק"ש נוסח הסיום הוא "גאל ישראל", אך בשמו"ע הסיום "גואל ישראל".

**הטעם:** משום שהברכה שאחרי ק"ש מתייחסת לגאולת מצרים, לכן נאמרת בלשון עבר, אבל בשמו"ע אנו מתפללים על ההוה והעתיד (רשב"ם פסחים קיז:)<sup>מה</sup>.

כ. גאל ישראל בלחש

יש נוהגים שהש"ץ מסיים את ברכות ק"ש בתפילת שחרית "גאל ישראל" בלחש (דרכי חיים ושלום עמ' מט).

**הטעם:** הואיל והפוסקים חלוקים אם יש לענות אמן אחרי ברכה זו<sup>מי</sup>, לכן הש"ץ מסיים בלחש כדי להמנע מן הצורך לענות (שו"ת דרכי נועם סי' ל, מנהג י"ת סי' סו ח"א עמ' קנג)<sup>מז</sup>.

כא. שמו"ע בלחש

תפילת העמידה (שמו"ע) מתפלל הציבור בלחש (או"ח סי' קא סע' ב).

**הטעם:** שכן מצינו אצל חנה כשהתפללה (ש"א א' יג) וקולה לא ישמע (ברכות לא).

ועוד, ע"ש שאמרו (ברכות כד:) המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה, ופירש"י: כאלו אין הקב"ה שומע תפילת לחש (שם).

מה אמר רבא ק"ש והלל גאל ישראל, דצלותא – גואל ישראל. מאי טעמא? דצלותא נינהו. וראה טווא"ח סי' רלו.

מו ראה או"ח סי' סו סע' ז ובהגה שם.

מז ועיין מג"א סי' סו ס"ק יא, תפלה כהלכתה פי"א הערה קסו.

ועוד, שלא לבייש את עוברי עבירה (סוטה לב): המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם (רש"י שם).

### כב. כי שם ה' אקרא

נהוג לומר פסוק "כי שם ה' אקרא" וכו' מדברים ל"ב לפני תפילת שמו"ע רק במוסף ובמנחה (לבוש סי' קיא סע' א) <sup>מח</sup>.

**הטעם:** משום שפסוק זה אינו מסדר התפילה <sup>מט</sup>, לכן אין אומרים אותו בשחרית ובערבית מפני שאז צריך להסמיק גאולה לתפילה <sup>נא</sup>, והפסוק מפסיק ביניהן (טור סי' קיא).

### כג. ה' שפתי תפתח

כאשר הש"ץ הוזהר על התפילה הוא אומר את הפסוק ה' שפתי תפתח בלחש (מנ"א סי' קיא ס"ק ד).

**הטעם:** משום שפסוק זה שייך רק לש"ץ שכן רק הוא חוזר על התפילה, לכן הוא אומר הפסוק בלחש (בה"ל שם) <sup>נא</sup>.

### כד. לכל אדם פסוק

יש נוהגים שאומרים בסוף שמו"ע, קודם "יהיו לרצון", פסוק הרומז על שמו של המתפלל, אשר בו יקרא לס"ת, היינו פסוק המתחיל עם אות ראשונה של שמו וסופו אות אחרונה של שמו (סי' עב"י עמ' 106) <sup>נב</sup>.

מח בסדורים של רע"ג ורס"ג פסוק זה אינו, אבל במח"ו (עמ' 66) מובא שאומרים אותו גם בשחרית אחרי ה' שפתי תפתח" וכו', בנוסח שמו"ע של הרמב"ם שני הפסוקים אינם.

מט אבל הפסוק ה' שפתי תפתח" וכו' מתהלים נ"א יז אומרים משום תקנת ר' יוחנן לאומרו לפני שמו"ע (ברכות ט:).

נ ברכות מב.

נא לפי מנהג הספרדים הש"ץ אומר ה' שפתי תפתח בקול רם (כנה"ג סי' קיא אות י, ילקוט יוסף ח"א עמ' רעז).

נב וראה שם רשימה של שמונים ושבעה פסוקים לאנשים ונשים.

**הטעם:** ע"ש הנאמר (מיכה ו' ט) ותושיה יראה שמך "מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילו מגיהנם" (רש"י שם)<sup>ג</sup>.

### כה. שיבנה בית המקדש

**אחרי תפילת שמו"ע בלחש אומרים "יהי רצון שיבנה בית המקדש" וכו' (רמ"א סי' קכג סע' א).**

**הטעם:** כי התפילה במקום העבודה בבית המקדש<sup>י</sup>, לכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (שם).

ועוד, ע"ש שמצינו<sup>ה</sup> שבזכות שלש פסיעות שפסע בראדן בלאדן בן בלאדן מלך בבלי<sup>ו</sup> לכבודו של מקום זכה נבוכדנאצר למלכות, לכן אחרי שפוסעים שלש פסיעות אחרי שמו"ע, מבקשים שיבנה בית המקדש שהחריב נבוכדנאצר שמלך בזכות שלש פסיעות (באה"ט סי' קכג אות א).

### כו. קדוש קדוש קדוש

**יש המגביהים עקבותיהם בשעה שאומרים "קדוש קדוש קדוש קדוש" בקדושה (מ"ב סי' קכה ס"ק ח)<sup>ז</sup>.**

**הטעם:** משום שפסוק זה נאמר ע"י המלאכים, שעליהם נאמר (ישעיה ו' ב) ובשתים יעופף וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש

נג דברי רש"י כאן הם בסוגרים וספק אם רש"י כתבם. ראה שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' קסה. השל"ה (קיצור השל"ה בסוף הספר) מביא מנהג זה לסגולה לזכירת השם ביום הדין, וראה צלותא דאברהם עמ' שכז.

נד ברכות כו.

נה שהש"ר פר' ג פיס' ב, תנחומא פרשת כי תשא סימן ה, בסנהדרין צו. הגירסה היא ד' פסיעות.

נו מ"ב כ' יב.

נז יש המגביהים עקבותיהם גם בשעת אמירת ברוך כבוד וימלוך ה' (מ"ב שם בשם השל"ה).

**קדוש, והתרוממות על קצות אצבעות הרגלים מסמלת שירת המלאכים למעלה (מג"א סי' קכה ס"ק א בשם התנחומא).**

### כז. מודים דרבנן

**התפילה, שהציבור אומר בשעה שהש"ץ אומר ברכת מודים שבשמו"ע, נקראת מודים דרבנן (אור"ח סי' קכז סע' א).**

**הטעם:** משום שבתפילה זו משולבים ארבעה קטעים שנאמרו בשם ארבעה חכמים: רב, שמואל, רבי סימאי ור' אחא בר יעקב, ולפי פסקו של ר' פפא (סוטה מ.) יש לומר את כולם, לכן נקראה מודים דרבנן "לפי שהוא תיקון הרבה חכמים" (מט"מ סי' קעד).

**ועוד,** משום שהתפלה תוקנה לא ע"י אנשי כנסת הגדולה אלא בתקופה מאוחרת יותר ע"י רבנן בבית המדרש (עיון תפלה דף קעט).

### כח. מודים דרבנן – תפילת הציבור

**מודים דרבנן – היחידה מכל י"ט הברכות שהציבור אומר אותה בשעה שהש"ץ חוזר על הברכות בקול רם (סוטה מ.).**

**הטעם:** הברכות שלפני ברכת מודים הן ברכות בקשה, שבהן מבקשים מאת הקב"ה צרכים שונים, אותן אפשר לבקש ע"י שליח הוא הש"ץ, מה שאין כן ברכת מודים שהיא ברכת הודאה, להודות אין להסתפק ע"י שליח, אלא עלינו להודות בעצמנו (אבודרהם עמ' קטו).

### כט. מכים על חטא

**יש נוהגים בשעת אמירת הוידוי (אשמנו, על חטא) להכות באגרוף על החזה (מג"א סי' תרו ס"ק ג<sup>ח</sup>).**

נח יש שאין נוהגים להכות באגרוף על הלב בשעת אמירת הוידוי (מנהגי א"י הל' נפ"א כא עמ' נג), ויש שנוהגים להכות על לב רק בוידוי של יוה"כ (היכל עבוה"ש ח"א עמ' ע), ויש שנוהגים להכות גם בתיבות חטאנו פשענו בתפילת שמו"ע, חוץ מיום שאין

עב

מדור ב: ואני תפילתי

**הטעם:** ע"ש האמור במדרש רבה (קהלת פר' ז, פיס' י) והחי יתן אל לבו (קהלת ז' ב) ולמה כותשין על הלב? מימר דכולא תמן, היינו: אומר הוא בכך הכל תלוי בו, בלב (כתר ש"ט סי' קיז).

### ל. נפילת אפיים

**יש אומרים שאין נפילת אפיים אלא במקום שיש ספר תורה**  
(רמ"א סי' קלא סע' ב).

**הטעם:** ע"ש שנאמר (יהושע ז' ו) ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' (הרוקח סי' שכד).

### לא. קדושה דסידרא

**יש הנוהגים שבקדושה דסידרא (ובא לציון) הש"ץ מכריז בקול רם "וקרא זה אל זה ואמר" והציבור קורא "קדוש קדוש קדוש" וגו', וכן בפסוקים "ברוך כבוד ה' ממקומו" ו"ה' ימלוך לעולם ועד" (ילק"מ עמ' 48).**

**הטעם:** משום שיש הסוברים שדין הקדושה בקדושה דסידרא כדין הקדושה שבברכת יוצר אור (רמ"א סי' קלב סע' א), ובקדושת יוצר אור י"א שהיא נאמרת רק בציבור (או"ח סי' נט סע' ג), לכן ממתנינים לש"ץ כדי לאומרה יחד בציבור (מ"ב שם ס"ק ד).

### לב. קדושה דסידרא – תרגום

**בתפילת "ובא לציון" אומרים גם את תרגומם של שני פסוקי קדושה: וקרא זה אל זה וכו' (ישעיה ו' ג), ותשאני רוח ואשמע וכו' (יחזקאל ג' יב) והם נקראים בפי חז"ל קדושה דסידרא (סוטה מט.).**

**הטעם:** קדושה זו תיקנו בסוף התפילה מפני עמי הארץ

אומרים בו תחנון ובתפילת ערבית (ס' המנהגים – חב"ד עמ' 11, היכל עבוה"ש שם בשם יעב"ץ).

המאחרים לתפילה כדי שישמעו קדושה, ומכיון שהם לא הבינו עברית תיקנוה לומר אף בארמית (אבודרהם עמ' קכב).

ועוד, אמירת תרגום שני הפסוקים נותרה מתקופה בה אמרו תרגומם של עשרה פסוקים. "כך מנהג ראשונים מקום שיש שם תלמידי חכמים וכו' מביאין נביא וקורין בו עשרה פסוקים - - - ומתרגמים אותם ואח"כ אומרים וקרא זה אל זה ואמר ומתרגמים, כשם שתרגמו את הפרשה של נביא, ואומרים ותשאני רוח ומתרגמים אותו כדי לסיים בשבחו של הקב"ה וכו' ואע"פ שעקרו לקרות בנביא, אותם שני פסוקים לא עקרו" (תשובות הגאונים דפוס ליק סי' צ בשם ר' נטרונאי גאון).

ועוד, לדעת אחרים קדושה דסידרא תיקנו בעת שמד שגזרו לא לומר קדושה בשמונה עשרה בציבור (ספר הפרדס לרש"י עמ' שה), ומוסיף השבלי לקט (סי' מד): לאחר התפילה כשהיו האורבים הולכים, היו קוראים וקרא זה אל זה ואמר, דהיינו שלוש קדושות ומתרגמים אותו מפני החיבה, כלומר הרי זה כאילו אמרנו שתי פעמים קדוש דיוצר אור ודתפילה<sup>נט</sup>.

### לג. קדיש תתקבל

הכלל הוא שאין אומרים קדיש תתקבל אלא אחרי תפילת שמו"ע (לבוש סי' נה סע' א)<sup>ס</sup>, אבל בתפילת שחרית אומרים אחרי שמו"ע ותחנון (ביום שאומרים תחנון) חצי קדיש, וקדיש תתקבל אומרים רק אחרי ובא לציון (טור סי' קלב).

**הטעם:** אם יאמרו קדיש תתקבל מיד אחרי שמו"ע יזלזלו באשרי ולמנצח ובא לציון, מפני שיאמרו שכבר הסתיימה התפילה עם אמירת תתקבל צלותהון, לכן אומרים אחרי שמו"ע (ותחנון) חצי קדיש "להראות ששם מקומו", אבל ביום

נט ועיין בצלותא דאברהם ח"א עמ' שפ.

ס קדיש תתקבל שאומרים אחרי הסליחות, משום שהסליחות והי"ג מדות הם במקום תפילת שמו"ע (לבוש סי' תקפא סע' א).

שיש תפילת מוסף אומרים קדיש תתקבל מיד אחרי שמו"ע מפני שאין חשש לזלזול באשרי וכו' שהרי עדיין לא התפללו מוסף (כלבו סו"ס יא).

ועוד, תפילת ובא לציון (קדושה דסידרא) שייכת לשמו"ע ויש בה שבח ובקשות כמו בשמו"ע, וקדיש תתקבל נאמר גם עליה, לכן ממתנינים עד אחרי ובא לציון לומר תתקבל, וביום שיש בו מוסף הקדיש תתקבל הנאמר אחרי מוסף נאמר גם על ובא לציון שלפניו (הג"ה על לבוש סי' נה סע' א).

### לד. תפלה לדוד

לפי מנהג ספרד אומרים לפני שיר של יום מזמור פ"ו שבתהלים: תפלה לדוד הטה ה' אזנך<sup>סא</sup>, אבל ביום שאין אומרים תחנון אין אומרים אותו ומתחילים בית יעקב לכו ונלכה (סדור ב"י דף פז בשם השל"ה).

**הטעם:** משום שנאמר במזמור זה "ביום צרתי אקראך", וימים שאין אומרים בהם תחנון אינם ימי צרה (לקוטי מהרי"ח ח"ג דף ד בהשטות לח"א).

### לה. בית יעקב

לפי מנהג ספרד נוהגים לומר בסוף התפילה, אחרי מזמור פ"ו (תפלה לדוד הטה ה' אזנך) פסוקים מנביאים וכתובים, הראשון: (ישעיה ב' ה) בית יעקב לכו ונלכה באור ה' (מח"ו עמ' 74, סדור ב"י דף פז)<sup>סב</sup>.

**הטעם:** "לפי שהוא סלוק התפילה והולכים לבתיהם למלאכתם ולמשא ומתן, הנהיגו לומר פסוקים אלו כדי להזכיר

סא מנהג זה מזכירו בעל המנהיג סי' עז, טשו"ע סי' קלג, ולפי אבודרהם (עמ' קכג) הטעם לאמירתו משום שנאמר בו "הורני ה' דרכך". וי"א שהטעם משום שנאמר בו "האזינה ה' תפילתי", וכדרך שאמרו (ברכות ד:) שאחרי שמו"ע צריך לומר יהי לרצון וגו' (צלותא דאברהם עמ' שפט) וראה זהר פר' בלק דף קצה ע"א וב.

סב לפי אבודרהם (עמ' קכג) מוסיפים אחרי מזמור פ"ו "פסוקים של תחנה ובקשה".



ללכת בשם ה' ובאור ה' " (עמק ברכה בסדור צלותא דאברהם עמ' שצ), והנהיגו לומר אח"כ מזמור תהלים קכ"ד (שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וכו'), "לפי שהולכים לבתיהם וכו' לחזק הבטחון בה' " (עמק ברכה שם) סג.

### לו. שיר של יום

נוהגים לומר בשחרית בכל יום השיר שהיו אומרים הלויים בבית המקדש המזבא בסוף מסכת תמיד<sup>סד</sup> (מג"א סי' קלב ס"ק ד).

**הטעם:** "כדי לזכור חורבן בית המקדש ולדאוג על זה ולבקש מאת אלקינו שיחזיר עטרה ליושנה, ויחדש ימינו כקדם ונקריב לפניו קרבנות חובותינו" (סדר היום עמ' נב).

### לז. יום ראשון בשבת

נוהגים להקדים ולומר לפני השיר של יום: היום יום ראשון בשבת וכו' וכן בכל יום מימות השבוע מזכירים את היום בשבת (קיצור השל"ה, ה"ב"ד צלותא דאברהם עמ' שצג) סה.

**הטעם:** משום שמצוה לזכור בכל יום מימות השבוע את השבת לקיים מה שנאמר (שמות כ' ז) זכור את יום השבת לקדשו, וכן פירש הרמב"ן (שם) לפי המכילתא "מצוה שנזכור בכל יום את השבת" (לקוטי מהרי"ח ח"א דף צט).

### לח. שיר של יום רביעי

ביום רביעי מוסיפים לפרק צ"ד, שירו של היום, פסוקים

סג "בסדורים שלנו נרשם שבר"ח, חנוכה ופורים אין אומרים גם בית יעקב ולא ידעת טעם לזה" (שם), אבל בסדור הרב בעל התניא איתא שבחנוכה ופורים אומרים בית יעקב.

סד ראה מס' סופרים פי"ח ה"א, ר"ה לא. ואבדר"נ פ"א אות ח.

סה וראה אוצר התפילות דף רכ וסידור שער השמים דף קכ.

**ראשונים מפרק צ"ה לכו נרננה וכו'** (סדור עבו"י עמ' 151, אוצר התפילות דף רכב) ס"ו.

**הטעם:** הואיל ופרק צ"ד מסתיים בפסוק "יצמיתם ה' אלהינו" מוסיפים תחילתו של פרק צ"ה כדי לסיים בדבר טוב (אוצר דר"מ עמ' 289).

## לט. אין כא־להינו

**יש מקומות בהם אומרים הפיוט אין כא־להינו רק בשבת ויו"ט ולא בימות החול** (ד"מ אר"ח סי' קלג סק"ד) ס"ז.

**הטעם:** משום שבחול טרודים "ויש לחוש שידלגו בה" (שם). ועוד, הואיל ובשבת אין מתפללים תפילת י"ח כי אם תפילת שבע, כדי להשלים ל"ג הברכות החסרות בשלש התפילות<sup>סח</sup>, קבעו לומר הפיוט אין כא־להינו שיש בו כ' כינויים (חמש פעמים: א־להינו אדוננו מלכנו מושיענו) ובצירוף שבע ברכות שבמוסף ויש ברכות שבסעודה שלישית (נט"י, המוציא וארבע ברכות המזון) כנגד שלושים ושלש הברכות החסרות (כלבו סו"ס לז).

ועוד, כנגד י"ט ברכות שמתפללים בחול (כולל ברכת המינים) מתפללים בשבת שבע, ותקנו לומר ד' פעמים "אין" וד' פעמים "ברוך" וד"פ "אתה" "הרי נראה כאומר י"ב אמן", כנגד י"ב אמן החסרים בשבת (שבלי הלקט סי' א בשם רש"י) ס"ט.

## מ. עלינו לשבח

**נוהגים לומר עלינו לשבח שבסוף התפילה מעומד** (רמ"א סי' קלב סע' ב).

סו בסדור עבודת ישראל לפני לכו נרננה נאמר: ויש שמוסיפים עוד פסוק זה. סז בטור (שם) הוא מובא בסיום שחרית של חול וכך מביאו הרמב"ם. סח "רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום" (מנחות מג:). סט ספר המנהיג מביא טעם זה (בתחילת הספר ד"ה ואלו) ומוסיף: ולפי דעתי שאין שרש וענף לזה המנהג. וראה סדור רש"י סי' תקא עמ' 255.

**הטעם:** "שבח גדול יש בעלינו לשבח ע"כ צריך לאומר מעומד, ותמצא "עלינו" עולה בגימטריה: ומעומד" (כלבו סי' טז)<sup>פ</sup>.

## מא. עלינו לשבח – ללא קדיש

**לפי מנהג הספרדים אין אומרים קדיש יתום אחרי תפילת "עלינו לשבח", וכן נהגו בקהלות פרנקפורט ומגנצא** (נת"ע או"ח קלב, סדור עבו"י עמ' 133)<sup>א</sup>.

**הטעם:** בדורות קדומים בקהלות אשכנז היו אומרים "עלינו" בלחש מפחד הגויים<sup>ב</sup>, לכן לא אמרו קדיש אחריו (ראה מנהגי וורמיישא לר"י שמש סי' יב הערה 22).

**ועוד,** לפנים היו מסיימים "עלינו" ב"תמלוך בכבוד", ומפני שלא סיימו בפסוקים לא נתחייבו באמירת קדיש (יוסף אומץ סי' נט)<sup>ג</sup>.

**ועוד,** ע"פ האר"י הקדוש דוקא קדיש בתרא שאומרים קודם "עלינו" מועיל לנשמת המת (כה"ח סי' נה אות כ).

## מב. אל תירא

**יש נוהגים לסיים תפילת עלינו לשבח בפסוקים: אל תירא מפחד פתאום וכו' (משלי ג' כה), עוצו עצה ותופר וכו' (ישעיה ח' י), ועד זקנה אני הוא וכו' (שם מ"ו ד) (ט"ז סו"ס קלב)<sup>ד</sup>.**

**הטעם:** ע"ש המסופר במדרש רבה על מרדכי שקיבל אגרות המלך על היהודים להשמיד להרוג ולאבד, "ראה מרדכי שלשה

ע ויש לאומרם עם הציבור גם כשלא התפלל עמו (מחה"ש סי' סה ס"ק ג).  
 עא לדעת הרמ"א (סי' קלב סעי' ב) אומרים קדיש יתום אחרי "עלינו", וראה ד"מ שם אות ב, מעשה רב סי' נג, צלותא דאברהם עמ' תיג, ויש נוהגים לומר קדיש אחרי "עלינו לשבח" רק במנחה וערבית ולא בשחרית (מנהגי קומרנה סי' עב).  
 עב "ולאחר כל תפילה אומר בלחש עלינו לשבח" וכו' (סדור רש"י סי' תיט) וברוקח (סו"ס שכד) "וקורין עלינו לשבח עד תמלוך בכבוד, כל יחיד ויחיד".  
 עג ראה סדור ר"ש מגרמייזא מהד' הרש"ל עמ' קכו ומ"ב סי' קלב סק"י.  
 עד בקיצור השל"ה המנהג מובא בשם ספר זכרון ציון, וראה צלותא דאברהם עמ' תיג.

תינוקות שהיו באים מבית הספר ורץ מרדכי אחריהם וכו',  
 שאל לאחד מהם: פסוק לי פסוקיך, א"ל: אל תירא מפחד  
 פתאום ומשואת רשעים כי תבוא, פתח השני ואמר: אני  
 קריתי היום, ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר: עוצו עצה  
 ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו א"ל, פתח השלישי ואמר:  
 ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול ואמלט. כיון ששמע  
 מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה" (אסתר פר' ז פס' יז).

**מג. ברכו בתרא**

**יש מנהגים שונים ורבים באמירת ברכו אחרי התפילה בבוקר  
 ובערב ואלו הם:**

**מנהג א: אומרים ברכו אחרי קדיש אחרון בימות החול  
 בשחרית ובמעריב, ובשבת ויו"ט במוסף ובמעריב** (מחזיק ברכה סי'  
 רפו ס"ק ד) ע"ה.

**מנהג ב: אומרים ברכו אחרי התפילה רק בתפילת הבוקר, ורק  
 אם אחד מן המתפללים איחר ולא שמע ברכו מן הש"ץ או מן  
 העולים לתורה** (מ"ב פתיחה לסי' ט) ע"י.

**מנהג ג: אומרים ברכו רק בימות החול אבל לא בשבת ויו"ט**  
 (אור"ח סי' רפו סע' ה וסי' קלג סע' א).

**מנהג ד: אומרים ברכו בימות החול, פרט לימים שקוראים  
 בהם בתורה, ולא בשבת ויו"ט** (לוח לא"י, ילקוט מנהגים עמ' 48, 51).

**מנהג ה: בימות החול אין אומרים ברכו אחרי התפילה אלא**

עו וכן הוא בכה"ח סי' קלג בשם האר"י בשער הכוונות דף נא ע"א ודף ע ע"ב, וכן  
 בשו"ת רב פעלים ח"ד אור"ח סי' ה, ובארץ חיים אור"ח סי' קלג.  
 עו ראה יד אפרים ריש סי' טט, דה"ח סי' לא אות ג, ערוה"ש סי' קלג סע' ה, לפי מנהג  
 אשכנז – לפני חזרת הש"ץ אם יש מאחרים שלא שמעו ברכו, אזי אחד האבלים  
 או השמש אומר חצי קדיש וברכו, ואח"כ מתחיל הש"ץ בחזרה (ילק"מ עמ' 6) מנהג  
 זה נקרא "פריסת שמע" וכן "קדיש הפתח" משום שהיו אומרים אותו על יד פתח  
 בית הכנסת, ראה מנהגי וורמיישא לר"י שמש סי' יב, בהגהות לבוש סי' סט, מקור"ח  
 (בכרך) וא"ד שם, נוהג כ"י עמ' מד, קג.

**רק בשבת ויו"ט ובמעריב בלבד** (מנהג ברצלונא מובא בשו"ת הריב"ש סי' שלד, כתר ש"ט סי' רמג בשם מנהג לונדון ואמסטרדם)<sup>17</sup>.

**מנהג ו: אומרים ברכו רק במעריב של שבת (אחרי מזמור כ"ג בתהלים "ה' רועי לא אחסר") ולא ביו"ט** (לקוטי מהרי"ח ח"ב עמ' כו) ע"ה.

**מנהג ז: בשבת חוה"מ וכן ביו"ט שחל להיות בשבת או שבת אסרו חג אין אומרים ברכו (ולא מזמור לדוד שלפניו) במעריב** (סדור שערי יששכר עמ' קטו).

**מנהג ח: אומרים ברכו אחרי קדיש אחרון של מנחה** (אות היא לעולם מע' ב אות לח,הב"ד שו"ת יביע אומר ח"ב או"ח סי' ה).

**הטעם למנהג א: משום המאחרים לבוא לביה"כ ולא שמעו ברכו** (מסכת סופרים פ"י ה"ז).

**הטעם למנהג ב: משום שאם אין אף לא אחד שטרם שמע ברכו, והש"ץ יאמר שוב ברכו, נראים כמו שמסרבים לברך, כיון שאין אחד שעונה מצד החובה על דברי הש"ץ** (ב"י סי' סט בשם מהרי"א). בד"א בשחרית, אבל לא בערבית, כי בשחרית אומרים קדיש לפני ברכו ולכן חוזרים עבור מי שלא שמע, כדי שישמע גם קדיש, אבל בערבית שאין קדיש לפניו אין מקפידים לחזור (רמ"א שם סע' א, מג"א שם סק"ג).

**הטעם למנהג ג: בשבת ויו"ט "הכל באים לביה"כ קודם ברכו"** (רמ"א סי' קלג סע' א).

**הטעם למנהג ד: בימים שקוראים בתורה גם המאחרים שמעו ברכו מפי העולים לתורה** ע"ט.

**הטעם למנהג ה: בשבת ויו"ט מקדימים להתפלל מעריב כדי להוסיף מחול על הקודש ויש שמאחרים לבוא לביה"כ ולא שמעו ברכו, לכן חוזרים בשבילם אחרי התפילה** (ריב"ש שם).

עז ראה ב"י או"ח סי' קלג מנהג ברצלונא אחר.

עז וכן הוא מנהג חב"ד (ספר המנהגים חב"ד עמ' 27, שערי הל"מ ח"א סי' פא).

עט וראה שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' פד.

**הטעם** למנהג ו: בשבת יש שמאחרים לתפילת מעריב כדי להכין את המאכלים לשבת, מה שאין כן ביו"ט שאפשר להכיןם אחרי התפילה (שם).

**הטעם** למנהג ז: משום שכאשר חל יו"ט שני (בחור"ל) בשבת, ואסרו חג שחל להיות בשבת וכן שבת חוה"מ אין אומרים ברכו, כי אין סיבה לאחר לתפילת מעריב שהרי לא עשו מלאכה בערב שבת, לכן גם כאשר חל יו"ט בשבת אין אומרים משום "לא פלוג", כשם שאין אומרים באותה שבת במה מדליקין מטעם "לא פלוג", היינו שלא לחלק בין שבת זו לשבת שלאחרי יו"ט<sup>פ</sup> (שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' עא)<sup>פא</sup>.

**הטעם** למנהג ח: מי שלא שמע ברכו בשחרית ישמע במנחה<sup>פב</sup> (אות היא לעולם שם).

פ ראה לבוש סי' ער סע' ב.

פא וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' י.

פב וכן משמע ממש' סופרים פ"י ה"ז "ונהגו אנשי מערב ואנשי מזרח לאומרו לאחר עושה השלום בשלש תפילות של שמו"ע", וראה הסידור בהשתלשלותו עמ' קב.